TURK ELI

International Scientific Journal

Volume 1 | Special Issue Part 1 | 2026

Manas, Kyrgyz Republic

www.turkeli.science

TURK ELI
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL

The journal is officially registered as a mass media outlet by the Justice Department of Manas Region under the Ministry of Justice of the Kyrgyz Republic in accordance with Registration Certificate No. 10339 dated March 11, 2024. The journal is registered under the title “TURK ELI” International Scientific Journal and is authorized for publication in Kyrgyz, Turkish, Uzbek, Kazakh and English languages.

Honorary President
Sarvar Ispahi

Editor-in-Chief
Jenishbek Duysheev

Deputy Editor in-Chief
Rahmonali Hasanov

Editorial Board:

Ablat Khodjaev (Prof. Dr.)
Shakimashrip Ibraev (Prof. Dr.)
Shohistahon Uljaeva (Prof. Dr.)
Kubanychbek Kalchakeev (Prof. Dr.)
Abdimajid Madraimov (Prof. Dr.)
Shukhrat Sattorov (Prof. Dr.)
Ibrahim Kush (Dr.)
Faig Elekberli (Dr.)
Erdenebayar Nasanbat (Dr.)
Gulnara Anarbaeva (Dr.)
Nurgul Aldabek (Dr.)
Nurjamal Myrzabaeva (Dr.)
Takhirjan Kazakov (Dr.)
Elmira Hazratkulova (Dr.)
Azamat Kaliev (Dr.)
Abdulvakhidkhon Nuriddinov (Dr.)

About this Special Issue

This Special Issue presents selected papers from the International Scientific Conference
Ijtimoiy fanlar va jamiyat taraqqiyoti:
barqaror rivojlanishning strategik yo‘nalishlari

Technical Editor
Laziz Baxtiyorov

Publisher: turkeli.science
E-mail: editor@turkeli.science

TOSHKENT IQTISODIYOT VA TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI
TITU
TOSHKENT – 2022
TOSHKENT IQTISODIYOT VA TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI
IJTIMOIY FANLAR FAKULTETI
IJTIMOIY FANLAR VA JAMIYAT TARAQQIYOTI:
BARQAROR RIVOJLANISHNING
STRATEGIK YO‘NALISHLARI
GLOBAL MIQYOS
STRATEGIYA VA TARAQQIYOT
ILM-FAN VA INNOVATSIYA
JAMIYAT VA INSON KAPITALI
XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
ILM-FAN ORQALI BARQAROR KELAJAK SARI
2026-yil 15-may

Contents

A. A. Djumanqulov *A. A. Beknazarov*	Psychological and Methodological Principles of Effective Lesson Time Management by Teachers	6
B. A. Khasanova *R. Abdullaev*	Digital Transformation in Central Asia: An Assessment Based on the Case of the Kyrgyz Republic	8
Yu. Akhmedov	The Strategic Importance of Crisis Communication in Ensuring National Stability in Polyethnic Societies	13
O. F. Egamberdiev	The Role, Determinants, and Effectiveness of Marketing Strategies in the Sustainable Development of the Transport System: Evidence from the Khorezm Region	17
R. Sh. Ibrahimova	Development History of Parasitology in Azerbaijan	20
B. O. Turaev	Ali Qushchi: The Scholar Who Introduced the Achievements of Ulugh Beg's Academy to the World	22
H. Hamidov	The History of Artists during the Reign of Amir Temur and the Timurid Period	26
S. Dj. Saidova	National Costume as a Historical and Spiritual Phenomenon	30
K. M. Yuldoshev	Innovation in Education	33
A. S. Kaliev *N. B. Bazarbaev*	Political Development and the Transformation of Civil Identity in Uzbekistan: The 690th Anniversary of Amir Temur and the Politics of	36
K. M. Yuldoshev *Z. Murodova*	Rabat-i Malik Caravanserai: A Key Waystation on the Great Silk Road	39
D. S. Saparboeva	Features of the Development of Logical Thinking in Primary School Mathematics Lessons	42
Sh. O. Sayfullaeva	Developing Reading Skills through Authentic Texts in Teaching Russian as a Foreign Language	44
N. Kh. Kholyigitova	The Role of Personal Values–Oriented Career Planning in Higher Education for Societal Development	46
M. N. Inatov	The Application of Sociological and Historical Analysis Methods in Letter Analysis	48
M. G. Nazarova	Socio-Psychological and Educational Strategic Directions for Preparing Future Engineers for Professional Activity in the Context of Societal Development	51
I. H. Jabrayilov	Common Turkish History: Research and Teaching Issues	54
O. V. Kon	Preparing the Next Generation of Social Educators in Higher Education: A Competency Model in the Context of Global Societal Challenges	56
D. A. Egamberdieva	The Semantic Characteristics of Nature Symbols in Uzbek and English Fairy Tales	60
Q. H. Inoyatov	The Scientific Legacy of Our Great Ancestors as a Source of Education and Moral Values	64
A. J. Toshboboev	The Integration of Social Sciences and the Education System for Sustainable Societal Development: An Analysis of Historical and Contemporary Approaches	66
G. B. Ernazarov	The Role of the Service Sector in the National Economy: Significance, Economic Analysis, and Strategies for Improvement	69
Ə. M. Zeynalov	Azerbaijan in French Literature	72
K. M. Gulomova	The Role of Modern Pedagogical Technologies in Enhancing Teachers' Professional Competence	76
S. Ibrohimov	Culture and Historical Heritage as Economic Resources: Innovative Management and Strategies for Sustainable Growth	79
J. O. Kucharov	Enhancing Workforce Potential in Small Business Enterprises in Uzbekistan	82

The Semantic Characteristics of Nature Symbols in Uzbek and English Fairy Tales

Egamberdieva Dilnoza Abdurakhimovna (Teacher)[1]
husanovadilya24@gmail.com
[1.] Deputy Dean, Tashkent University of Economics and Technologies
Tashkent, Uzbekistan

Abstract.
This article presents a comparative analysis of the semantic features of natural symbols in Uzbek and English folk tales. The study examines the artistic interpretation of natural elements such as trees, water, the sun, the moon, animals, and other environmental images, revealing their symbolic meanings. Special attention is paid to the connection between these symbols and national worldview, mythological beliefs, and cultural values. The research analyzes how universal concepts such as good and evil, life and death are expressed through natural imagery in folk narratives. Based on cross-cultural comparison, similarities and differences in the semantic system of natural symbols are identified, and their aesthetic and cultural significance is substantiated.
Keywords: natural symbols, semantics, folk tales, Uzbek folk tales, English folk tales, comparative analysis, mythology, culture, symbolic meaning, artistic image, worldview, folklore

O‘zbek va ingliz ertaklarida tabiat ramzlarining semantik xususiyatlari

Egamberdiyeva Dilnoza Abduraximovna (o‘qituvchi)[1]
husanovadilya24@gmail.com
[1.] Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalari universiteti
dekan o‘rinbosari
Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya.
Ushbu maqolada o‘zbek va ingliz xalq ertaklarida uchraydigan tabiat ramzlarining semantik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda daraxt, suv, quyosh, oy, hayvonlar va boshqa tabiiy obrazlarning badiiy talqini hamda ularning ramziy ma’nolari ochib beriladi. Shuningdek, mazkur ramzlarning milliy dunyoqarash, mifologik tasavvurlar va madaniy qadriyatlar bilan bog‘liqligi o‘rganiladi. O‘zbek va ingliz ertaklarida tabiat obrazlari orqali yaxshilik va yomonlik, hayot va o‘lim, ezgulik va yovuzlik kabi universal tushunchalarning ifodalanishi tahlil qilinadi. Maqolada madaniyatlararo o‘xshashlik va farqlar asosida tabiat ramzlarining semantik tizimi yoritilib, ularning badiiy-estetik ahamiyati asoslab beriladi.
Kalit so‘zlar: tabiat ramzlari, semantika, ertaklar, o‘zbek xalq ertaklari, ingliz xalq ertaklari, qiyosiy tahlil, mifologiya, madaniyat, ramziy ma’no, badiiy obraz, dunyoqarash, folklor

Kirish. Xalq og‘zaki ijodi namunalaridan biri bo‘lgan ertaklar har bir millatning tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim manba hisoblanadi. Ertaklarda voqelik bevosita emas, balki ramziy va obrazli shaklda ifodalanadi, bu esa ularni nafaqat badiiy, balki semantik jihatdan ham boy va murakkab tizim sifatida o‘rganishga imkon beradi. Ayniqsa, tabiat unsurlarining ertaklardagi o‘rni alohida e’tiborga loyiq bo‘lib, ular orqali inson va tabiat o‘rtasidagi munosabat, qadimiy mifologik tasavvurlar hamda axloqiy qadriyatlar ifodalanadi[1].

Tabiat ramzlari - daraxt, suv, quyosh, oy, shamol, tog‘, hayvonlar va boshqa tabiiy obrazlar - ertak matnida ko‘p qatlamli ma’no yukiga ega bo‘lib, ular ko‘pincha yaxshilik va yomonlik, hayot va o‘lim, yangilanish va barqarorlik kabi universal tushunchalarni ifodalashda xizmat qiladi. Masalan, suv ko‘pincha hayot manbai yoki poklanish ramzi sifatida talqin qilinsa, daraxt barqarorlik va hayotiylik timsoli sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan tabiat ramzlarini semantik tahlil qilish ertaklarning ichki mazmunini chuqurroq anglashga yordam beradi[2]

O‘zbek va ingliz xalq ertaklari o‘zining tarixiy rivojlanishi, ijtimoiy sharoiti va madaniy muhitiga ko‘ra farqlansa-da, ularda tabiat obrazlari orqali ifodalangan umumiy insoniy qadriyatlar mavjud. Bu esa turli madaniyatlar o‘rtasida ma’lum o‘xshashliklar mavjudligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, har bir xalq ertaklarida tabiat ramzlarining o‘ziga xos talqini ham mavjud bo‘lib, bu milliy dunyoqarash va mentalitetning o‘ziga xos jihatlarini ochib beradi[3].

Zamonaviy lingvistika va adabiyotshunoslikda semantik tahlil usullari yordamida ertaklardagi ramziy tizimni o‘rganish dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, qiyosiy tadqiqotlar turli madaniyatlarda bir xil obrazlarning qanday turlicha yoki o‘xshash ma’no kasb etishini aniqlash imkonini beradi. Bu esa nafaqat folklorshunoslik, balki madaniyatshunoslik va tarjimashunoslik sohalari uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega[4].

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolada o‘zbek va ingliz ertaklarida uchraydigan tabiat ramzlarining semantik xususiyatlari qiyosiy asosda tahlil qilinadi, ularning badiiy, madaniy va falsafiy mazmuni ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ertaklardagi ramziy tizimni chuqurroq anglashga hamda turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik va farqlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Asosiy qism:

Tabiat ramzlari tushunchasi va uning folklordagi o‘rni: Tabiat ramzlari tushunchasi folklorshunoslik va semiotika fanlarida muhim nazariy kategoriyalardan biri hisoblanadi. Ramz (simvol) - bu muayyan predmet, hodisa yoki obraz orqali undan kengroq, chuqurroq va ko‘pincha mavhum ma’nolarni ifodalovchi belgidir. Tabiat ramzlari esa insoniyatning tabiat

bilan uzviy aloqasi natijasida shakllangan bo‘lib, ular qadimiy mifologik tasavvurlar, diniy qarashlar va ijtimoiy tajribalar asosida semantik tizim sifatida rivojlangan[4].

Folklorda, xususan, ertaklarda tabiat unsurlari oddiy fon yoki dekorativ element sifatida emas, balki muhim badiiy va semantik yukni o‘zida mujassam etgan faol komponent sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, daraxt obrazi ko‘pincha hayotiylik, uzluksizlik va avlodlar davomiyligi ramzi sifatida talqin qilinadi, suv esa poklanish, yangilanish yoki hayot manbai sifatida ifodalanadi. Shu bilan birga, tog‘, o‘rmon, shamol, quyosh va oy kabi obrazlar ertak voqealarining rivojlanishida muhim funksional rol o‘ynaydi[2].

Tabiat ramzlarining folklordagi o‘rni, avvalo, ularning inson tafakkuri va dunyoqarashi bilan chambarchas bog‘liqligida namoyon bo‘ladi. Qadimiy jamiyatlarda inson tabiat hodisalarini bevosita tushuntira olmaganligi sababli, ularni ramziy va mifologik obrazlar orqali talqin qilgan. Natijada tabiat unsurlari insoniy xususiyatlar bilan boyitilib, antropomorfik shakl kasb etgan, ya’ni ular “jonli” va “ongli” mavjudot sifatida tasvirlangan[3].

Bundan tashqari, tabiat ramzlari ertaklarda axloqiy va didaktik vazifani ham bajaradi. Ular orqali yaxshilik va yomonlik, adolat va zulm, jasorat va qo‘rqoqlik kabi tushunchalar obrazli shaklda ifodalanadi. Masalan, yorug‘lik (quyosh) ko‘pincha ezgulik va haqiqat timsoli bo‘lsa, zulmat (tun) xavf yoki noma’lumlik ramzi sifatida talqin qilinadi. Bu kabi qarama-qarshi ramziy juftliklar ertaklarning ichki semantik tuzilishini shakllantiradi[4].

Folklorda tabiat ramzlarining yana bir muhim jihati - ularning universal va milliy xususiyatlarni birlashtirganidadir. Ayrim ramzlar deyarli barcha madaniyatlarda o‘xshash ma’noda qo‘llanadi (masalan, suv - hayot manbai), biroq ularning talqinida milliy o‘ziga xoslik ham yaqqol ko‘zga tashlanadi. Bu esa har bir xalqning tarixiy rivojlanishi, geografik muhiti va madaniy tajribasi bilan bog‘liqdir[5].

Zamonaviy ilmiy yondashuvlarda tabiat ramzlarini o‘rganish interdisiplinar xarakter kasb etib, lingvistika, adabiyotshunoslik, antropologiya va madaniyatshunoslik sohalarini o‘z ichiga oladi. Bu esa tabiat ramzlarining nafaqat badiiy, balki ijtimoiy va falsafiy mazmunini ham chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu jihatdan, folklorda tabiat ramzlarini tahlil qilish madaniy merosni anglash va uni zamonaviy ilmiy talqin qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbek ertaklarida tabiat ramzlarining semantik xususiyatlari: O‘zbek xalq ertaklari xalqning qadimiy dunyoqarashi, mifologik tasavvurlari va madaniy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan boy folklor merosi hisoblanadi. Ushbu ertaklarda tabiat ramzlari muhim badiiy vosita sifatida namoyon bo‘lib, ular orqali voqelik ramziy shaklda ifodalanadi. Tabiat unsurlari - daraxt, suv, tog‘, quyosh, oy, shamol, hayvonlar va boshqa obrazlar - ertak matnida ko‘p qatlamli semantik ma’noga ega bo‘lib, ular inson hayoti, axloqiy qarashlar va falsafiy tushunchalarni ifodalashda muhim rol o‘ynaydi[3].

O‘zbek ertaklarida daraxt obrazi ko‘pincha hayotiylik, barqarorlik va avlodlar davomiyligi ramzi sifatida talqin qilinadi. Ayrim ertaklarda “hayot daraxti” motivi uchrab, u insonning ma’naviy kamoloti va abadiylik g‘oyasini ifodalaydi. Daraxtning ildizi o‘tmishni, tanasi hozirgi davrni, shox-shabbalari esa kelajakni anglatadi, bu esa uning chuqur ramziy mazmunini ko‘rsatadi[2].

Suv obrazi esa o‘zbek ertaklarida eng muhim tabiat ramzlaridan biri bo‘lib, u ko‘pincha hayot manbai, poklanish va yangilanish timsoli sifatida talqin qilinadi. “Sehrli suv”, “tiriklik suvi” kabi motivlar orqali qahramonning qayta tug‘ilishi, sinovlardan o‘tishi yoki yangi bosqichga o‘tishi ifodalanadi. Shu bilan birga, suv ayrim hollarda xavf va sinov ramzi sifatida ham namoyon bo‘lib, qahramonning jasoratini sinovdan o‘tkazadi[1].

Quyosh va oy obrazlari o‘zbek ertaklarida yorug‘lik va zulmat, yaxshilik va yomonlik kabi qarama-qarshi tushunchalarni ifodalovchi muhim ramzlar hisoblanadi. Quyosh odatda ezgulik, haqiqat va hayot manbai sifatida talqin qilinsa, oy ko‘proq sirli kuchlar, go‘zallik va ba’zan sehrli olam bilan bog‘liq holda tasvirlanadi. Ushbu osmon jismlari orqali insonning tabiat va koinot bilan uyg‘unligi ifodalanadi[5].

Tog‘ va o‘rmon obrazlari esa o‘zbek ertaklarida sinov, sarguzasht va noma’lumlik makoni sifatida namoyon bo‘ladi. Qahramon ko‘pincha aynan shu hududlarda murakkab sinovlardan o‘tadi va ma’naviy jihatdan yetuklikka erishadi. Bu esa tog‘ va o‘rmonning ramziy jihatdan insonning ichki kurashi va o‘zini anglash jarayoni bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi[6].

Hayvonlar obrazi ham o‘zbek ertaklarida alohida semantik ahamiyatga ega. Masalan, tulki ayyorlik va makkorlik timsoli bo‘lsa, bo‘ri ko‘pincha yovuzlik yoki xavf ramzi sifatida talqin qilinadi, quyon esa qo‘rqoqlik yoki sodda tabiatlilikni ifodalaydi. Shu bilan birga, ayrim hayvonlar yordamchi kuch sifatida qahramonga ko‘mak berib, yaxshilikning g‘alabasini ta’minlaydi[3].

Umuman olganda, o‘zbek ertaklarida tabiat ramzlari xalqning qadimiy tafakkuri, axloqiy qadriyatlari va estetik qarashlarini aks ettiruvchi murakkab semantik tizimni tashkil etadi. Ushbu ramzlar orqali nafaqat badiiy mazmun, balki chuqur falsafiy va didaktik g‘oyalar ham ifodalanadi. Shu jihatdan ularni o‘rganish o‘zbek xalqining madaniy merosini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Ingliz ertaklarida tabiat ramzlarining semantik xususiyatlari: Ingliz xalq ertaklari Yevropa folklor an’analarining muhim qismi bo‘lib, ular o‘zida qadimiy mifologik qarashlar, diniy tasavvurlar va ijtimoiy tajribalarni mujassam etadi. Ushbu ertaklarda tabiat ramzlari muhim badiiy va semantik vosita sifatida namoyon bo‘lib, ular orqali inson va tabiat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar, axloqiy me’yorlar hamda universal qadriyatlar ifodalanadi. Tabiat unsurlari ingliz ertaklarida ko‘pincha sehrli muhit yaratish, qahramonning sinovlarini tasvirlash va voqealar rivojiga turtki beruvchi omil sifatida xizmat qiladi[3].

Ingliz ertaklarida o‘rmon obrazi eng muhim tabiat ramzlaridan biri hisoblanadi. O‘rmon odatda noma’lumlik, xavf va sinov makoni sifatida talqin qilinadi. Qahramon aynan o‘rmon ichida yo‘lini yo‘qotadi, turli sinovlarga duch keladi va shu jarayonda o‘zining ichki kuchini namoyon etadi. Shu bilan birga, o‘rmon inson ongining yashirin qatlamlari va ruhiy izlanishlar ramzi sifatida ham talqin qilinadi[1].

Suv obrazi ingliz ertaklarida ko‘p qirrali semantik ma’noga ega bo‘lib, u ko‘pincha chegaraviy makon, ya’ni ikki olam o‘rtasidagi o‘tish nuqtasi sifatida tasvirlanadi. Daryo yoki ko‘l qahramon uchun sinov, tozalash yoki yangi bosqichga o‘tish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Ba’zi hollarda suv sehrli kuch manbai yoki noma’lum xavf sifatida ham namoyon bo‘ladi[2].

Daraxt va o‘simliklar obrazlari ingliz ertaklarida hayot, o‘sish va sirli kuchlar bilan bog‘liq ramz sifatida uchraydi. Masalan, sehrli daraxt yoki gapiruvchi o‘simliklar ertak syujetida muhim rol o‘ynab, qahramonga yo‘l ko‘rsatadi yoki sinov vazifasini bajaradi. Bu esa tabiatning jonli va ongli kuch sifatida tasavvur etilganini ko‘rsatadi[4].

Quyosh va oy obrazlari ingliz ertaklarida ham muhim semantik ahamiyatga ega. Quyosh ko‘pincha yorug‘lik, haqiqat va hayot timsoli bo‘lsa, oy sirli kuchlar, sehr va romantik tasavvurlar bilan bog‘lanadi. Ayniqsa, tun va oy bilan bog‘liq voqealar ertaklarda sehrli muhitni kuchaytiradi hamda g‘ayritabiiy hodisalarning yuzaga kelishiga zamin yaratadi[7].

Hayvonlar obrazi ingliz ertaklarida antropomorfik xususiyatlarga ega bo‘lib, ular insoniy sifatlar bilan tasvirlanadi. Masalan, tulki ayyorlik, bo‘ri yovuzlik yoki xavf, qushlar esa erkinlik va xabar yetkazuvchi ramz sifatida talqin qilinadi. Ko‘pincha hayvonlar qahramonga yordam beruvchi yoki unga qarshi turuvchi kuch sifatida syujet rivojida faol ishtirok etadi[3].

Umuman olganda, ingliz ertaklarida tabiat ramzlari murakkab semantik tizimni tashkil etib, ular orqali inson hayoti, axloqiy tanlovlar va ruhiy rivojlanish jarayonlari ifodalanadi. Ushbu ramzlar nafaqat badiiy-estetik vazifani bajaradi, balki xalqning tarixiy xotirasi, diniy qarashlari va madaniy an'analarini ham aks ettiradi. Shu bois ingliz ertaklarida tabiat ramzlarini o'rganish folklor va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Qiyosiy tahlil: O'zbek va ingliz xalq ertaklarida tabiat ramzlari muhim semantik va badiiy vosita sifatida namoyon bo'lib, ular orqali xalqning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari va mifologik tasavvurlari ifodalanadi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, har ikkala madaniyatda ham tabiat obrazlari universal ma'nolarni ifodalash bilan birga, milliy o'ziga xoslikni ham aks ettiradi. Bu esa tabiat ramzlarining bir tomondan umuminsiy, ikkinchi tomondan esa milliy xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi[3].

Avvalo, o'xshash jihatlarga e'tibor qaratilsa, o'zbek va ingliz ertaklarida suv, daraxt, quyosh va hayvonlar kabi tabiat unsurlari ko'pincha bir xil semantik ma'noda qo'llanadi. Masalan, suv har ikkala an'anada ham hayot manbai, poklanish va yangilanish timsoli sifatida talqin qilinadi. Daraxt esa hayot, o'sish va barqarorlik ramzi bo'lib, inson va tabiat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ifodalaydi. Shu bilan birga, hayvonlar obrazi antropomorfik xususiyatlarga ega bo'lib, ular orqali insoniy sifatlar - ayyorlik, jasorat, sadoqat yoki yovuzlik kabi tushunchalar ifodalanadi[2].

Biroq farqli jihatlar ham sezilarli darajada mavjud. O'zbek ertaklarida tabiat ramzlari ko'proq ijtimoiy-axloqiy mazmun bilan boyitilgan bo'lib, ular xalqning kundalik hayoti, mehnat faoliyati va an'anaviy qadriyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, suv va yer obrazlari dehqonchilik madaniyati bilan bevosita aloqador bo'lib, hayotiylik va barakani anglatadi. Ingliz ertaklarida esa tabiat ramzlari ko'proq individual tajriba, ruhiy izlanish va sirli olam bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Xususan, o'rmon obrazi ingliz ertaklarida noma'lumlik va ichki sinovlar makoni sifatida keng qo'llanadi[1].

Shuningdek, o'zbek ertaklarida quyosh va yorug'lik ezgulik, adolat va ijtimoiy tartib ramzi sifatida ustuvor ahamiyat kasb etsa, ingliz ertaklarida tun, oy va qorong'ulik bilan bog'liq obrazlar ko'proq sehrli va romantik muhitni yaratishda xizmat qiladi. Bu farq har ikki xalqning tarixiy-madaniy rivojlanishi va tabiiy-geografik sharoiti bilan izohlanadi[4].

Hayvonlar timsolida ham ayrim o'xshashlik va farqlar kuzatiladi. Masalan, tulki har ikkala madaniyatda ham ayyorlik timsoli bo'lsa-da, uning funksional roli turlicha bo'lishi mumkin: o'zbek ertaklarida u ko'pincha salbiy obraz sifatida namoyon bo'lsa, ingliz ertaklarida ba'zan ijobiy yoki neytral rolni ham bajarishi mumkin. Bu esa ramzlarning semantik talqini madaniy kontekstga bog'liq ekanligini ko'rsatadi[7].

Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz ertaklarida tabiat ramzlari umumiy semantik asosga ega bo'lsa-da, ularning talqini va funksiyasi milliy mentalitet, tarixiy tajriba va madaniy qadriyatlar ta'sirida shakllanadi. Shu bois tabiat ramzlarini o'rganish nafaqat folklor matnlarini chuqur anglash, balki turli madaniyatlar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlashda ham muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Lingvokulturologik jihatlar: Tabiat ramzlari har bir xalqning mentaliteti bilan chambarchas bog'liq. O'zbek xalqi qadimdan tabiat bilan uyg'un yashaganligi sababli, ertaklarda tabiat ijobiy talqin qilinadi. Ingliz madaniyatida esa tabiat ko'proq noma'lum va o'rganilishi kerak bo'lgan kuch sifatida qaraladi.

Ramzlarning semantik transformatsiyasi: Ramzlarning semantik transformatsiyasi - bu muayyan ramzning vaqt o'tishi, madaniy muhit o'zgarishi va ijtimoiy tafakkur rivoji jarayonida o'z ma'no qatlamlarini yangilashi yoki kengaytirishi hodisasidir. Folklor matnlarida, xususan ertaklarda ramzlar dastlab mifologik va diniy tasavvurlar asosida shakllangan bo'lsa, keyinchalik ular ijtimoiy, axloqiy va estetik mazmun bilan boyib borgan. Shu bois ramzlar doimiy emas, balki dinamik semantik tizim sifatida qaraladi.

Dastlabki bosqichda tabiat ramzlari asosan arxaik ong mahsuli sifatida, ya'ni insonning tabiat hodisalarini tushuntirishga bo'lgan ehtiyoji natijasida yuzaga kelgan. Masalan, suv qadimiy mifologiyada hayot va o'lim o'rtasidagi chegarani ifodalagan bo'lsa, keyingi davrlarda u poklanish, yangilanish va ruhiy tozalanish timsoliga aylangan. Shu tarzda ramzning dastlabki semantik yadrosi saqlanib qolgan holda, unga yangi ma'no qatlamlari qo'shilib borgan[2].

O'zbek va ingliz ertaklarida ham ramzlarning semantik transformatsiyasi yaqqol kuzatiladi. Masalan, daraxt obrazi dastlab kosmik tuzilish - "olam daraxti" sifatida talqin qilingan bo'lsa, keyinchalik u hayotiylik, barqarorlik va avlodlar davomiyligi ramziga aylangan. Zamonaviy talqinda esa daraxt ekologik ong, tabiatni asrash va barqaror rivojlanish g'oyalari bilan bog'lanmoqda. Bu esa ramzning tarixiy bosqichlar davomida mazmunan kengayib borishini ko'rsatadi[4].

Ingliz ertaklarida o'rmon obrazi ham semantik transformatsiyaga uchragan ramzlardan biridir. Ilk davrlarda u noma'lum va xavfli hudud sifatida talqin qilingan bo'lsa, keyinchalik insonning ichki dunyosi, ruhiy izlanishlari va o'zini anglash jarayoni bilan bog'liq ramziy makonga aylangan. Zamonaviy adabiy talqinlarda esa o'rmon ko'pincha ekologik muammolar va inson-tabiat munosabatlarini ifodalovchi ramz sifatida qo'llanadi.

Shuningdek, hayvonlar obrazida ham semantik transformatsiya jarayoni kuzatiladi. Masalan, ayrim ertaklarda salbiy qahramon sifatida tasvirlangan hayvonlar keyingi talqinlarda murakkab xarakterga ega, ba'zan ijobiy xususiyatlarga ega obrazlarga aylanishi mumkin. Bu esa jamiyatning axloqiy qarashlari va estetik mezonlari o'zgarishi bilan bog'liqdir[3].

Ramzlarning semantik transformatsiyasi jarayoniga globalizatsiya ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Turli madaniyatlarning o'zaro ta'siri natijasida ramzlar yangi kontekstda qayta talqin qilinmoqda, ularning ma'nosi kengayib yoki qisman o'zgarib bormoqda. Shu bilan birga, an'anaviy ma'no qatlamlari ham saqlanib qolib, yangi talqinlar bilan uyg'unlashmoqda. Bu jarayon ramzlarning universal va milliy xususiyatlarini birlashtiruvchi murakkab tizimni yuzaga keltiradi.

Umuman olganda, ramzlarning semantik transformatsiyasi folklor matnlarining yashovchanligi va zamonaviylik bilan uyg'unlashuvini ta'minlovchi muhim omil hisoblanadi. U ramzlarning tarixiy ildizlarini saqlagan holda yangi mazmun kasb etishiga imkon yaratadi hamda ularni har bir davr uchun dolzarb va tushunarli qiladi.

Xulosa va takliflar: O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek va ingliz xalq ertaklarida tabiat ramzlari muhim semantik tizimni tashkil etib, ular orqali xalqning dunyoqarashi, madaniy qadriyatlari va axloqiy qarashlari ifodalanadi. Tabiat unsurlari ertaklarda nafaqat badiiy bezak vazifasini bajaradi, balki voqealar rivojini belgilovchi, qahramonning ichki kechinmalari va ma'naviy o'sishini aks ettiruvchi muhim komponent sifatida namoyon bo'ladi. Shu jihatdan tabiat ramzlari ertaklarning mazmuniy chuqurligini ta'minlovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Tahlillar natijasida aniqlanishicha, har ikkala madaniyatda ham tabiat ramzlari universal semantik asosga ega. Suv - hayot va yangilanish, daraxt - barqarorlik va o'sish, quyosh - yorug'lik va ezgulik timsoli sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, bu ramzlarning talqinida milliy o'ziga xoslik ham yaqqol namoyon

bo‘ladi. O‘zbek ertaklarida tabiat ramzlari ko‘proq ijtimoiy-axloqiy va jamoaviy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lsa, ingliz ertaklarida ular individual tajriba, ruhiy izlanish va sirli olam bilan chambarchas aloqador holda tasvirlanadi.

Shuningdek, tadqiqot davomida ramzlarning semantik transformatsiyasi jarayoni ham aniqlanib, ularning vaqt o‘tishi bilan yangi ma’no qatlamlari bilan boyib borishi kuzatildi. Bu esa folklor matnlarining dinamik xarakterga ega ekanligini, ya’ni ular har bir davrda yangicha talqin qilinib, zamonaviy mazmun kasb etishini ko‘rsatadi. Ayniqsa, globalizatsiya sharoitida ramzlarning qayta talqin qilinishi ularning universallashuviga va madaniyatlararo integratsiyasiga olib kelmoqda.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin: Birinchidan, o‘zbek va ingliz ertaklarida tabiat ramzlarini chuqurroq o‘rganish maqsadida qiyosiy-semantik tadqiqotlarni kengaytirish zarur. Bu turli madaniyatlar o‘rtasidagi umumiylik va farqlarni yanada aniqroq ochib berishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, folklor matnlaridagi ramzlarni zamonaviy lingvistik va semiotik metodlar asosida tahlil qilish, ularning yashirin ma’no qatlamlarini ochishda samarali natijalar beradi. Shu bois interdisiplinar yondashuvlarni keng qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, ta’lim tizimida ertaklardagi tabiat ramzlarini o‘rganishga alohida e’tibor qaratish, yosh avlodda badiiy tafakkur, ekologik ong va madaniy merosga hurmat tuyg‘usini shakllantirishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, zamonaviy adabiyot va media vositalarida milliy ertaklardagi ramzlardan samarali foydalanish, ularni yangi kontekstda talqin qilish orqali madaniy merosni ommalashtirish mumkin.

Umuman olganda, tabiat ramzlarini o‘rganish nafaqat folklor matnlarini chuqur anglash, balki turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlikni aniqlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘un holda talqin etish imkonini beradi. Bu esa mazkur yo‘nalishdagi tadqiqotlarning ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi.

References

1. Propp V. Morphology of the Folktale. - Austin, 1968.
2. Eliade M. Myth and Reality. - New York, 1963.
3. Dundes A. The Study of Folklore. - New Jersey, 1965.
4. Lévi-Strauss C. Structural Anthropology. - New York, 1963.
5. Lotman Y. Semiotics of Culture. - Moscow, 1990.
6. Sodiqova N. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi va ramzlar tizimi. - Toshkent, 2019.
7. Warner M. From the Beast to the Blonde: On Fairy Tales and Their Tellers. - London, 1994.